

dov, ale zapomíná na města — kromě zvuků „ticha přírody“ existují i zvuky „ticha města“. Nemají sice tak poetický původ, ale jistě také dokážou vytvořit vlastní specifickou atmosféru. Knihu zároveň vnímám jako ateista, a proto je nutné brát zřetel na to, že Corbin v tichu hledá duchovní hodnoty. Jako introvert mám sice pro Corbinův postoj pochopení, avšak také vím, že ve chvíli, kdy člověk potřebuje klid, dokáže najít ticho i ve městě. Je nutné také vnímat apel na využití ticha k osobní duševní hygieně. Pro někoho, v jehož životě ticho nehraje takto velikou roli, pak může kniha znamenat cestu k pochopení, co ticho pro takové lidi znamená a představuje. I to by byl jeden ze způsobů, jak knihu číst. Jde o text, který svému čtenáři spíše ukáže, jak by mohl nad tichem přemýšlet, než aby mu ukázal skutečné dějiny ticha.

Jan Římnáč

Krystyna ŻYWULSKA, *Přežila jsem Osvětím*, Praha, XYZ, 2021, 363 s., ISBN 978-80-7597-846-2

V roce 2021 vyšla v překladu Martina Nového publikace z pera Krystyny Żywulské (rozené Sonii Landauové) s názvem *Přežila jsem Osvětím*. Literárně zaznamenané vzpomínky polské spisovatelky a publicistky stojí u zrodu takto zaměřeného okruhu literatury. Kniha, jejíž autorka přežila internaci ve vyhlašovacím táboře, vznikla velmi krátce po konci druhé světové války. Posuzované vydání publikace je obsahově totožné s jejím prvním, necenzurovaným vydáním.¹ Po roce 1951 vycházela s cenzurními zásahy, které byly provedeny v souladu s ideologickým zaměřením tehdejšího politického režimu v Polsku. Týkaly se zejména výpovědí, jež určitým způsobem souvisely s politickou orientací komunistického bloku, nebo výroků, které bylo možno vnímat jako paralelu k soudobým společenským poměrům. Zásahy eliminovaly politické podtexty, jež ve většině případů souvisely s datem prvního vydání vzpomínek nebo podtrhávaly žádoucí politické vyznění určitých pasáží (například zdůraznění některých výroků vězeňkyň-komunistek). Posuzovaný text jistým způsobem tyto dvě varianty vydání spojuje. Základ je tvořen původní verzí, přičemž v poznámkách pod čarou jsou uvedeny příslušné cenzurní zásahy. Tento editorský záměr obohacuje vzpomínky Krystyny Żywulské na její pobyt v Osvětimi a Březince i o reflexi záměrného prolínání komunistické ideologie různými kulturními oblastmi.

Recenzovaný text je rozdělen do čtyř částí, které jsou věnovány stěžejním přelomovým bodům v životě autorky v souvislosti s internací v táboře (seznámení s fungováním Osvětimi, přesídlení do Březinky, zvyšování počtu spalovaných vězňů a osvobození Osvětimi). V *Epilogu* představuje Stefania Grodzieńska² čtenářům osobnost Krystyny Żywulské a rovněž předestírá genezi jejích literárních memoárů. Součástí

1 Krystyna ŻYWULSKA, *Przeżyłam Oświęcim*, Warszawa 1946.

2 Stefania Grodzieńska, polská spisovatelka a umělkyně, se narodila v Lodži v rodině univerzitního profesora. Při svém působení v polském satirickém divadle Cyganeria poznala svého druhého manžela, spisovatele Jerzyho Jurandota. Během nacistické okupace Polska žili ve varšavském ghettu, z něhož se jim v roce 1942 podařilo uprchnout.

publikace je také *Doslov k autorce*, v němž se k různým aspektům Krystynina života vyjadřují její synové, Tadeusz a Jacek.

V současné době je vydáváno značné množství vzpomínek osob, jež přežily nucený pobyt ve vyhlazovacím nebo koncentračním táboře, a to většinou lidí židovského původu. Komparujeme-li tyto dvě oblasti daného okruhu literatury, pak je patrné, že vězni nežidovského původu měli do jisté míry přijatelnější internaci. Tímto v žádném případě nechci nijak zlehčovat jejich utrpení, ale Krystyna (Polka, která byla před transportem do koncentračního tábora kvůli své odbojové činnosti vyslýchána v Pawiaku, největší věznici gestapa na polském území) pracovala v Osvětimi přeci jen při snesitelnějších podmínkách než osoby, které nacisté označili za příslušníky židovského národa. Podle mého názoru se literární vzpomínky Krystyny z daného okruhu narativů vyjímají, a to zejména z důvodu bezprostřední, časem netransformované snahy předat dalším pokolením autentický pohled na jednu linii druhé světové války.

Ideové směřování autorky a jejích polských spoluvězeňkyň je patrné z některých pasáží, v nichž je prezentováno jejich (většinou náhodné) setkání s židovskými vězni: „Jak to, že nemáš vlast? Tvoje vlast je Polsko. Lidi jako ty budou po válce třeba. Ne... kdepak. Vždycky bude víc těch, kteří budou říkat: Jakým právem přežila, je to přece Židovka!“³ Nemluv hlouposti, po válce nebude záležet na tom, jestli jsi Židovka, nebo ne. Hitlerismus všichni nenávidí, všichni proklínají ty jeho rasové teorie. Říkáš to, ale dobře víš, že to není pravda. Devadesát procent lidí včetně inteligence pořád opakuje, že Žid zůstane Židem! Vzpomněla jsem si na jednu spoluvězeňkyni, která předešlého dne při pohledu na ten děsivý pochod smrti řekla: Víš, Krysio, jsou to strašné metody, ale v každém případě budeme mít židovskou otázku v Polsku vyřešenou. A je paradoxní, že za to budeme vděčit Hitlerovi. [...] Antisemitismus je problém výchovy. V poválečném Polsku převládne jiné myšlení, které se současným nacionalismem zatočí. Lidi nejsou zlí, ale často podléhají vylhané propagandě.“⁴ Paralely k poválečnému politickému a společenskému vývoji v Polsku a v zemích, které byly pod vlivem Sovětského svazu, jsou zde patrné. Konkrétní příklady lze vysledovat například v projevu polského premiéra Mateusze Morawieckího, který pronesl u příležitosti padesátého výročí událostí roku 1968 v Polsku.⁵

V první kapitole nazvané *Setkání s Osvětimí* autorka vykresluje pocity při prvním setkání s vyhlazovacím táborem a popisuje svou myšlenkovou transformaci v rovině zvykání si na všudypřítomnou smrt, strach a bezmoc ve spojení s touhou přežít. V této části knihy je nejpatrnější metamorfóza ve vnímání hodnot jedince, který je nedobrovolně vystaven extrémním podmínkám a jemuž není umožněno je do větší míry ovlivnit. Ideové ukotvení autorky vzpomínek je v této části narušováno nejenom všudypřítomnou smrtí a vědomím bezcennosti lidského života v Osvětimi, ale také nutností vážit mezi pomocí druhým (i svým blízkým) a mož-

3 Kurzívou je vyznačena přímá řeč Krystyny Żywulské.

4 Krystyna ŻYWULSKA, *Přežila jsem Osvětim*, Praha 2021, s. 239.

5 Viz Taňa MATELOVÁ, *O nedobrovolném židovském odcházení. Antisemitismus polských komunistů*, dostupné z: www.demokratickystred.cz/o-nedobrovolnem-zidovskem-odchazeni-antisemitismus-polskych-komunistu [náhled 17. 2. 2023].

ným zvýšením vlastní naděje na přežití. Domnívám se, že tato narativní linie je v rámci poslání textu stěžejní. Samozřejmě je čtenářům popsán komplex Osvětimi, jeho účel a aspekty s tím spojené, což podle mého názoru souvisí především s velmi krátkým časovým odstupem od konce druhé světové války a rokem, kdy byla první verze vzpomínek napsána a publikována. Tyto pasáže do jisté míry zpomalují děj a vzhledem k výpovědi přeživší mohou působit intertextuálně. Lze proto konstatovat, že Krystyna Żywulska stála u zrodu faktografické linie literatury související s holokaustem.

V centru druhé kapitoly, nazvané *Březinka*, se nalézají autorčiny vzpomínky na Auschwitz II, kam byla krátce po internaci přesunuta z Osvětimi. Oproti první části knihy je tato specifičtěji orientována na přiblížení osudů konkrétních lidí nebo internovaných etnik. Autorka již do takové míry neakcentuje svůj vnitřní přerod, ale věnuje se popisu osudů ostatních osob, a to s cílem zachovat jejich odkaz a přiblížit světu, co se za zdi vyhlazovacího tábora odehrávalo. Domnívám se, že určitá proměna v kompoziční rovině v této části knihy poskytuje do jisté míry odlišný pohled na danou linii druhé světové války a mírně se odklání od vzpomínek, jejichž autoři se ve většině případů věnují svému osudu, třebaže v souvislosti s ostatními internovanými osobami.

Poté, co se v první části knihy věnovala své vnitřní transformaci a ve druhém oddílu osudům jiných vězňů, ve třetí kapitole, nazvané *V ohni*, popsala proces (mechanismy) likvidace vybraných etnických skupin, například Romů. Jsem přesvědčen, že zejména v souvislosti s informativní funkcí vzpomínek, která by měla být jejich nedílnou součástí, zastává recenzovaná publikace v kontextu této oblasti literatury výjimečné postavení, a to zejména krátkým časovým odstupem od doby, kdy byla Krystyna přímou svědkyní procesu vyhlazování, a dobou, kdy své vzpomínky sepsala.

Část nazvanou *Fronta se blíží* lze charakterizovat jako kompilát naděje, sbírání posledních zbytků sil a tragických úmrtí ve světle blížící se svobody. Kompozičně má tato část nejbliže k prvnímu oddílu. Autorka se opět zaměřuje především na sebe a čtenářům předestírá své pocity ve spojení s blížící se sovětskou armádou. Součástí této kapitoly je i vykreslení Krystynina útěku z pochodu smrti: naprosto vyčerpaná využila příležitosti a ukryla se ve vozu se senem. Podařilo se jí dostat do nejbližší vesnice a v lednu 1945 se vrátila do Lodže.

Domnívám se, že vydání publikace *Přežila jsem Osvětím* z roku 2021 lze vnímat nejenom jako svědectví o hrůzách, které se odehrávaly během druhé světové války, ale také jako příklad zásahů komunistické ideologie do veškeré knižní produkce, včetně té, která by měla být vnímána jako nedotknutelné svědectví o vybrané linii dějin druhé světové války. S tím souvisí předestření varování před tím, kam může rasismus, nenávisť nebo prosazování zájmů jedince či skupin osob dospět, protože „nenávisť plodí nenávisť, rasismus plodí rasismus a nedůvěra plodí nedůvěru“.⁶

Milan Mašát

6 K. ŻYWULSKA, *Přežila jsem Osvětím*, s. 362.